

تورک یوردی

تورک ادبیاقلری مرکز هیئت طرفندره نشر اولنور .

جلد ۴

نموز ۱۹۲۶

نومرو ۱۹

تورک تقویمی

تورک‌لرک کندیارینه مخصوص بر تقویم‌لری وارددر. بوتقویم پک اسکیدن باشلا یوب زمان زمان تعدیلات کورمیشدر. بوتقویم وار ایکن تورک‌لرک اجنبی تقویمه احتیاج‌لری یوقدر. آنجق اونی عصری برحاله قویمق لازمدر. تورک‌لر قوزموغرافیا و تقویم‌ایله پک چوق اوغراشمیشلر، اواسکی زمانلرده تقویمده علمی و حقیقی کشف‌لر و اصلاحات یامیشلردر. مراغه‌ده، بخاراده، سمرقندده رصدخانه‌لر یامیشلر، مختلف «زیج» لری یازمیشلردر. بوعالم‌لرک اک مشهوری آق‌صاق تیمور اوغول‌لرندن «اولوغ‌بک» در. «کاتب‌چلبی» نک بیلدیردیکنه کوره اسکی تورک تقویمی شویله‌در.

دنیا‌نک عمری	=	۳۶۰۰۰۰۰۰	ییل‌در.
بومدت	=	۳۶۰	«وهن» در.
۱ وهن	=	۱۰۰۰۰۰	«ییل» در.
۱۲ ییل	=	۱	«دوز» در.
۱ ییل	=	۱۲	«آی» در.
۱ آی	=	۴ هفته و ۲۰	«کون» در.

تورک تقویمنده ۱۲ ییل بردوریاپار. بوشکل صرف تورک تقویمه مخصوصدر بوی‌لرک آدلری وارددر. بو آدلر مختلف تورک اوروق‌لرینه و زیج‌لرینه کوره مختلفدر. بونسکله برابر آرالرنده کی بک‌زیه‌یش باشقه‌لقدن چوق فضله‌در. بونلری برر برر ذ‌کر ایدیورز :

۱ — سیچقان [سیچان] ییلی، اوکوز ییلی [بوکا صیر ییلی‌ده دیرلرکه صغیر ییل دیمکدر. صغیر حالنده قوللانا‌لرده وارددر.]، تاوشقان [طاوشان] ییلی، بالیق ییل [بوکا اولو ییلی‌ده دیرلر]، ییلان ییلی، ییلق [جیلنی یعنی آت] ییلی، قوی [قویون]

ییلی، مایمین [مایمون] ییلی [بوکا میچینده دیرلر.]، نوقاخو [طاووق] ییلی، ایت ییلی، آلازین [طونغوز یعنی دوموز] ییلی.

۲ — کسکو [سیچان] قوی [قویون] اوت [اوکوز] پیچین [مایمون] پارس

تاوشان [طاوشان] تاووق [طاووق] ایت [کوپک]

ییلان یوند [قیصراق] تونغوز [دوموز]

۳ — البیرونی به کوره ییل آدلری: سیچان، اود، پارس، تاوشان، لو، ییلان، یوند، قوی، پیچین، داقوق، ایت، تونکوز.

۴ — الوغ بکه کوره: کسکو، اود [اوکوز]، پارس، توشقان، لوی، ییلان، یوند قوی، پیچین، داقوق، ایت، تونکوز.

۵ — دیوان لغات الترکده ییللرک آدلری: سیچان [سیچان]، اود [اوکوز]، پارس [پرس]، تیشخان [توشقان]، ناک [نمساخ]، یلان، یوند [یوند]، قوی، پیچین [پیچین]، تفاقو [طاووق]، ایت، تنکر [تونغوز، طوموز].

۶ — کتاب علم النافعه شویله در: کسکو [سیچان]، اوت [اوکوز]، پارس، طاوشقان، لوی [اژدرها]، ییلان یوند [آت]، قوی، پیچین [مایمون]، داقوق [طاووق]، ایت، طنغوز [دوموز].

۷ — دیگر برآئیده: سیچان، اوکوز، پارس، طاوشان، ...، ییلان یکی آت [کنج آت]، قوزی، یوزینه، طاووق، ایت، طوکوز [طوموز].

۸ — قازاقستانده ییل آدلری: تیچقان، صیر [صیغیر]، پارس، قویان، الو، جلان، جیلقی، قوی، میچون، تاووق، ایت، اوکوز.

۹ — قالموقه ییللر: قولغوز، اوکوز، بار، طولای، اولو، موغا، موران، خویون، چارموچین، تاکه، توخا، قاخا.

۱۰ — ییللرک اسکی آدلری شونلر در: کسکو، اوط، پارس، طاوشقان، لوی، ییلان، یوند، قوی، پیچین، داقوق، ایت، طنغوز.

۱۱ — «کتاب حلیه الانسان وحلیه اللسان» یاخود «ابن مهنا» دنیلن اثرده شویله در.

سیچان ییلی سفر ییلی بارس ییلی بالق ییل ات ییلی پیچین ییلی
سنة الفار سنة البقر سنة النمر سنة السك سنة الفرس سنة القرد

ایت ییلی طففغان ییلی ییلان ییلی قویون ییلی تفوق ییلی تونکزیلی
 سنه‌الکاب سنه‌الارتب سنه‌الحیه سنه‌الفم سنه‌الدجاج سنه‌الخنزیر
 بوتون تورک پادشاهلرنده و دولت مغولیة قاهرده قوللانیلان بو تقویمدرکه
 اویغورلرک تاریخلرندن واسکی کتابلرندن آلمشدر.

چکل تورکلرنجه اود صیغیردر . بعضی زیج‌لرده «لو» نك مقابلی اژدرهادر . دیوان
 لغات‌التراک لویه تمساح معناسنه کلن ناك دیمکدهدر . یوند ایسه آندر .

ایشته بویملر ۱۲ ییلدن عبارت بر «دور» یاپارلر . ۱۲ ییللق بردورک ایلک
 ییلی صیچان ییلدر . «آوتور له‌مله‌ی» یه کوره بودائره‌یه تورکجه «چاغ» دیمکدهدر
 ویک اسکی اولان بو دائره تورک ایجادیدر . بو مشهور دائره‌یی چینلیلر ، ژاپونلر
 تیتیلر و عجملرده قبول ایتمشلردر . حیوان آدلرینی کندی دیل‌لرینه ترجمه
 ایتمشلردر . دیوان لغات‌التراک کوره ۱۲ دورلی ییلی بر تورک پادشاهی حرب
 ایدیلجک ییلی بیلیمک ایچین ایجاد ایتمش ، آدلری ایچین داغلردن حیوانلری
 سوردیرمش ، ایرماغک کنارنده دورمش ، صیرایله صیچان اوده ، بارس ، الح ...
 کچدکلرندن ییللره بو آدلری ویرمشدر . طبیعی بویر ماسال اولاجقدر . طاووقله
 بارسک برابر بولونامایه‌جفی طبعیدر . یاخود کچر ایکن آرالرنده جوق فاصله
 اولمشدر .

تورکلرده بو ۱۲ ییللق دوردن باشقه برده ۶۰ ییللق بردور داها واردر .
 بونکده آدلری بو ۱۲ ییللق حیوان آدلرینه بش مقدس عنصرلرک آدلرنده
 علاوه ایدیلهرک میدان کلمشدر . سیچقان - دمیر ، بارس - دمیر ، سیچقان - آتش
 الح ... کبی .

آیلرک آدلری شریدر :

آرام آی ، ایکینج آی ، اوچونجی آی ، تورتونج آی ، بشینج آی ، آلتینج
 آی ، یه‌تینج آی ، سگزنج آی ، توقوزنج آی ، اونونج آی ، بیرینکزنج آی ،
 خفشابات آی .

دیگر برنوعده آیلر، فقط مارتدن اعتبارآ، شویله در: باریت، آبرول، بابوز، باشال، تاموز، برکیت، اوملال، ایپاچ، تیبار، تبکیر، اوغات، اوشوم.

قازاقده آی، آدری: بردک آیی، کوکوک، مامور، ماوصوم، چلده، تاموز، شباط

میزام، قزان، چراچه، جلدی طوقسان، قاکتار، اوچ داک آیی
آغستوس ایلول تشرین اول تشرین ثانی کانون اول کانون ثانی

قالموقلرده آی: قالموقلر بریلی دوت موسم ضایمقده درلر. بوراده بو آیلری موسملره تقسیم ایلر کوستره جکیز. یونده کورولویورکه قالموقلرده آی آدری یوق کیدر. و آیلری موسملر ایلر آکلارلر. بو محمود کاشغرینک بیانیه مطابقدر:

تامروق، غوربون، سر،

غازبون، غوربون، سر،

یاز [یای]

ایلك بهار

آبولون، غوربون، سر،

دونا، غوربون، سر،

قیش

کوز

لیتوانیا و قریمده کی یهردی تورکلرک تقویملرینه عبرانی آدر کیردیکی حالده،
الآن «چوروك آی»، «کوز آی»، «صوتون یاخود صوقوم آی» کی
تورک آدری ده واردر. «چوروك آی» تموز - آغستوسه، «کوز آی» ایلول
تشرین اوله، «صوقوم آی» تشرین اول - تشرین ثانی به توافق ایدر. کوز تورکجه
حصاد و صوک بهار، صوقوم چیکنه نمش دیمکدر.

ادوار شاوان قیرغیزلرک ییلک ایلك آینه «موشینک آی» دیدکلرینی
سویله یور. موشینک شرق، تورکجه سنده بوز = موز دیمکمش.

محمود کاشغری دبورکه:

یعنی تورکلرده هفته نك كونلرینك آدی یوئدی. مسلمان اولونجه اوکرنیدیلر. کذا
اولنرده آی آدری ده یوقدر. شهرلرده هر بجه آدری قوللانیرلر. کوچهلر؛ کافرلردن
جاهلر دورت فصل اوزرینه آد قورلر. بوندن دولای هر اوچ آی ایچین برآد واردر.

ییلک جریانی بو صورتله بیلینیر . مەلا نوروزدن سوکرا بهارک ابتداسنه « اوغلاق آی دنیر سوکرا » اولو اوغلاق آی « کلیر . چونکه اوغلاق ایکنجی آیدە بویور . سوکرا « اولو آی » کلیر . چونکه یازک اورتاسی اولوب سوت چوغاییر؛ هرشی بوللانیور . و بونک کبیدر . آز قونیلماسی حبیلە ذکرا تیمورم . آ کلارسیکز [دیوان لغات الترک؛ ج ۱؛ ص ۲۹۰ - ۲۹۱] .

۱۰۰ ییل اول یازلمش برائردە: کانون ثانی ، شباط ، مارت ، نیشان ، آیدر ، زیران ، تموز ، آب ، ایلول ، تشرین ارل ، تشرین ثانی ، کانون اول کوردک . رادلوف لغاتندە جلد - ۱ دە آی کلمەسندە تورک آیلرینی قبیله لرە کورە طوبیلامشدر . تفصیلات ایچین اورایە مراجعت اولونە .

آماسیە تاریخی مؤلفی حسام الدین بکه کورە تورکلر هلاله یالار دیرلر . بو کلمەیی بیلیم یورم . بویله ایسە هلال تورک دیلی آهنگنە اویمادیغندن بایراغمز ایچین یالاز کلمەسینی احیا ایدوب قوللامالی یز ،

کول تکین ، ایستەله کورە ، قوی ییلندە [۷۳۱ م .] اولمش ، ییچین [مایمون ییلنک دو قوزونچ آیندە « یوغ » ی طوتولمشدر . کذا ییلکە قاغان ۷۳۴ م . دە ایت ییلنک اونونچ آیندە اولمش ، آلفارین [دوموز] ییلنک بشنچ آیندە یوغ مراسمی یاپیلمشدر . بو صورتله اورخون ایستەللرندە ییللرک آدلرینی بولدیغمز کبی بشنچ ، اونونچ ، الخ . . . کبی آی آدلرینی دە کورو یورز دیمکە تورکلردە آی تقسیماتی و آدلری واردر . اونونچ طرزی تعیرینی ایستەلدە دە کوردیکمز دن ، بو کونکی آوروپا طرزیندە تمامیلە اوبدوغندن عرب آدلرینی آتوب بونلری قبول ایتک لازمدر .

بو معلومات بزە دیوان لغات الترکک تورکلردە آی آدلری یوقدر سوزینک دوغرو اولمادیغنی کوسترمکدەدر . هفته آدلری مسئله سی دە بویله اولسە کرکدر . بزە صوک زماندە محمود کاشغرینک اثرینک اک قوی وموتوق بر وثیقە کبی تلقی ایدلمەسی مواد حکمندە ایسە دە اوندە بو کبی یاکلشلقاردە کورمکدە یز . مثلاً آی بچندە قالموق کبی ساده بر اوروغک اصولی عمومی ظن ایتمشدر . هر حالده اورخون آیدەلری بو کتابدن داها دوغرو درلر .

موسمەر : یاز [ایلك بهار] ، یای [یاز] ، کوز [صوك بهار] ، قیش .
تورکلر هفتهیه «یه تینج» دیرلر مش ، تاتارلر هفتهیه « آتنا » دیمکده درلر .
کونلرک آدلری جمعه ایرته سندن اعتبارآ : کیرهک ، نوغاز ، اوغوت ، سالیج
کوبام ، ایبار ، آتین ایمش .

تورکلرده ییل باشی کونش ایله آیک واسط دلوده قبل الزوال برلشدیکی
وقتدرکه « نوروز » [یکی کون] در . نوروز تورکلرده بایرام یعنی ییل باشی
بایرامیدر . بزم یکی کون عجمک نوروزندن ۱۰ کون اولدر . شرقی تورکستانده
آلان بویله در . بو نوع نوروزه عجملر « نوروز دهقانی » [کویلو نوروزی]
دیرلر . محمود کاشغری ۴۶۶ هـ . ییلی محرمک ییلان ییلنک باشنه تصادف
ایتدیکنی سویله مکده در . ابن مهنایه کوره نوروز « نیکی کون » در ،

بو ایچنده بولوندیغمز ییل یعنی شباط ۱۹۲۶ ییلی تورک تقویمنه کوره ضیغیر
ییلی اولوب اوکمزده کی نوروزده بارس ییلی کیره جکدر . دیمک آلان تورک
تقویمک ۱۲ ییلک دورینک ایکنجی ییلنده یز .

عجملر تورکک ۱۲ ییللق دورینی آملشر ، آدلرینی عجمجهیه ترجمه ایتملشر ،
حق عینی تورکجه کلهری دخی قوللاملشر و آدینه « سال تورکان » دیمشلردر .
بر چوق عجم اثرلرنده ، ایران شاهلری زماننده ، حتی صوک قرق الی سنهک
کتابلرنده بیله بونی قوللاملشردر . تورک تقویمی چینه ، ژاپونه کیرمش ، حتی
آمریقاده مکسیقایهده کچمش بولویورزکه اوراده بالذات کورددم .

تورک تقویمی کولته کین ایسته لنده کورو یورز . [۷۳۱ م .] . طور فاند
فون لوقوق طرفندن بولنوب برلینه نقل ایدیلن دیوار رسملرندهده بو تقویمی
آدلرینک کوسترلدیکی حیوانلر ایله مرسم بولویورزکه اوراده بالذات کورددم .

شرقی واورته آسیاده کی اسکی تورک مزارلرنده ۱۲ ییللق بوسیستم تاریخلر
تصادف اولونمقده در . ۱۰۷۵ هـ . تاریخنده یازلمش اولان شجره تورک هجری
تاریخی قوللامقله برابر تورک تقویمی ده قوللاملشددر . مثلابارس ییلنده ؛ صیچقان

ییلنده ، الخ ... دیر . بو تقویم مشهور تورک قوزموغرافی اولوغ بکک کتابنده تصنیف ایدلمشدر .

تورک تقویمی الک ای تقویملردندر . قری اولمایوب شمیدر . او اذانی ساعتی آتوب زوالی سیسته می بعقیب ایدر . بونی اسکی زمانلرده بخاراده ، هندستانده ، سالچوقلیلر الیه آنادولوده یایمش وتطبیق ایتشاردر .

المزمه کچن ومؤلفی « یازیچی صلاح الدین » اولوب ۸۹۰ هـ . ده « اسحاق ابن عبدالله » طرفندن یازلمش [استنساخ] اولان ال یازماسی ودیلجه دقته شایان تورکجه ، منظوم و « کتاب شمسیه در بیان علامات » آندمه کی « ملحمه » کتابنده - که ۸۸۰ دن اول یازلمش اولماسی لازمدر - آنادولو تورکلرنده ده اودورلرده موسملرک آدلری یاز ، یای ، کوز ، قیشدر . دیمک بهار کله سی صوکرادن کیرمشدر .

بوذات بواثرنده دیورکه :

کم اکه سریانی ایلول آد قودی
کوزک الک آبی دورر تورک دیلی .

یعنی :

کیم آکا سریانیلر ایلول آدی قودی
کوزک ایلک آیدر تورک دیلنجه .

ینه بوذات ییل باشنک سریانیجه تشرین اول اولدیغنی سویله یور . وایلوله ۱۲نجی آی دیور . بونکله آکلایورز که بزده ۹۰۰ هـ . تاریخلرنده ییل باشی سریانی حسابیله وایلول ایتمس . بواثره کوره اووقت بزده آیلرک آدلری وموسملره تقسیمی شویله ایتمس :

« کوز » ک ایلک آبی ،	اورتا آبی ،	صوک آبی
ایلول	تشرین اول	تشرین آخر
« قیش » ک ایلک آبی ،	اورتا آبی ،	صوک آبی
کانون اول	کانون آخر	شباط

« ياز » ك ايلك آي ،	اورتا آي ،	صوك آي
آذر [يعنى مارت]	نيسان	ايار [يعنى مايس]
بوکا « بيلن آدينده ويربور		
« ياي » ك ايلك آي ،	اورتا آي ،	صوك آي ،
حزيران	تموز	آب [يعنى آغستوس]

بوئزده اووقتكى كون آذرمن شويله در:

يوم الاحد، يك شنبه، دوشنبه، چهارشنبه، پنجشنبه، جمعه.
 بوكون بزده كي آي آذرلى عربجه وحقى سريانى آذر ايله كانون ثانى، شباط
 مارت، نيسان، مايس، حزينان، تموز، آغستوس، ايلول، تشرين اول، تشرين
 ثانى، كانون اولدر. كورولويور كه اسكيدن بزده كي آي آذرلى ايله شيمديكي آي
 آذرلى آراسنده ايجه فرق واردر. برده شيمدى ثانى ديدكلرمزه او وقت آخر
 دير ايمشز.

بوكون آنادولوده توركلر بوآي آذرلنده بعضى باشقه تعبيرلر قوللانيرلر.
 مثلا سينوبده نيسانه « آبرول »، شباطه « كوجوك » ديرلر. آبرول ويا آبريل
 لاتينجه اولمقله برابر هر حالده مرجحدر. چونكه توركلك ديلي آبروله نيساندن داها
 ابي دوزر.

آنادولوده كي آي آذرلن ده طوپلامق لازمدر. واقعا فادينلر آراسنده ايلك
 مولود، الخ .. كهي قري آيلره كوره ديكر برنوع آذرلى ده وارسه ده صاحجه برشى
 اولديغندن تفصيلندن واز كچدك.

بوكون كون آذرمن شويله در: جمعه ايرتسى، بازار، بازار ايرتسى، صالى،
 چهارشنبه [چارشانبا]، پنجشنبه [پرشنبه]، جمعه.

تورك تقويمنده كون كيجه ياريسنندن باشلار. ابن مهنا كيجه يه تون، نصف-
 الليله « تون بوجوقى » ديمكده در. كيجه ايله كوندوز مساوى ۱۲ شراغه يعنى

توركون ۲۴ مساوى قىسمه آيريلير . بومساوى قىسلردن هر بيرينه چاغ ديرلر كه
ساعتدر . چاغ موغولجه ده « چاق » در . اولوغ بكه كوره هر چاغ ۸ «كه» در . يا خود
كيجه ايله كوندوز ۱۰,۰۰۰ «فك» ، مرفك ۱۰۰ «مياو» در . تورك تقويمده
شمسى برييل ۳۶۵ كون و ۲,۴۳۶ فلكدر .

خيتاي واويغور تودكلرى كوني ۱۲ مساوى قىسمه يعنى ۱۲ چاغه وشيمديكى
تعبير مزله ۱۲ ساعته آيريرلر .

«كه» توركجه دقيقه ديمك اولاجقدر؛ فقط بو كون بر ساعت ۶۰ دقيقه يه تقسيم
ايدلديكندن اسكى «كه» عيى عيى قيمتى حائز دكلدر . بونكله برابر بو كون
ياپىلاماسى لازم اولان مى و حرثى روحله اصلاحات ياپار ايكن تقويممى ده
آدلى و اصوللى ايله مليله شديرمك ضرورتى واردر . بو اصلاحاتده دقيقه يه ويا
«چهاريك» [چاريك] . «كه» آدينى ويره سيليرز .

توركلر كيسى اصولى بولمش، بيلمش و تطبيق ايتشاردر .

ديوات لغات التر كده زمانه عائد بولديغىمى برقاج كله يى درج ايدىورز:

اود . — اوز و زننده اولوب زمان ديمكدر . مثالى:

اود كچر كيسى دويمار يالينكوق اوغلو منككو قالماز

يعنى:

زمان كچر انسان آدم اوغلو دالم قالماز

اوغور . — وقت ديمكدر . نه اوغورده كلك ؛ ديرلر كه نه وقت كلك

ديمكدر . خير و بركت معناسنده كلىر . ابن مهنا وقته «اوى» دىور .

آزوه . — دنيا ديمكدر .

اوزا . — كچمش زمان ديمكدر . مثالى

واردى اوزا ارنلر اردم بكي بيليك ملاغ
ديدى او كوش اوكونلر كوكلم اولور اونكله صاغ

اوزلك [ازللك] . — زمان ديمكدر .

كوج . — ساعت ديمكدر .

مېر . — غوزجه وقت دېمكدر . مثلاً « بو جرلكده كل ۱ » دېرلر كه بو وقتده كل دېمكدر .

ابزى . — كله جك يىلى تعقيب ايدە جك يىل دېمكدر .
ابن مهنا صباحه « طان » دېر .

تورك تقويمى اسكيدر . « ادوار شاوان » ه كوره ميلاددن اول « تسين » لرده تورك تقويمى واردى و بو تقويمى اونلر چينه سوقشلدردر .

صوكرامختلف يرلرده ، مختلف زمانلرده ومختلف توركلر بوتقويمى اكمال سالچوقايلردن ملكشاه زماننده تقويم جلالى ، تقويم ملكشاهى ، تاريخ جلالى آدارتده بر تقويم ياپلمشدر . فنى برقيمتى حائز اولان بوتقويم شمسيدر . بونده يىل باشى نوروزدر . تاريخ باشى ده هجرت دكلدر ، ۱۰۷۴ م . ، ۵۲۶۷ هـ . ييليدر . بوتقويمك شيمديكى غره غوريه ن تقويمدن داها صحيح اولديغنى سويله يورلر ديمككه غره غوريه ن دنيان اصلاحاتى بز توركلر داها اول يامشسزدر . دين علملرى بر تقويمى دينه مغاير بولارق تعميمنه مانع اولمشلدردر . بوتقويمك باشى اولان تاريخ ملكشاهك آنادولو فتحنه كيريشديكى تاريخدردر .

اليرونى خوارزمده شمسى بر تقويم ، بونك بوتون تقويملردن اى بر تقويم اولديغنى و بوتقويمده مىل مبدأ تاريخك ۶۷۸ م . اولديغنى ذكر ايدر .

۱ اكبر شاهده هندستانده شمسى بر تقويم ياپمشدر . بوتقويمده هجرى تاريخى و قمرى آيلرى قالد يروب تقويمك باشى كندى تخته چيقديغى كون اولان ۱۵۵۶ م . ، ۹۶۳ هـ . ياپدى . نوروز كوتنى بويوك بر بيارام ياپدى .

نصير طوسى زيج ايلخانيسنده ، بوتون تورك پادشاهلرينك خطا [خيتاى] وتوركستان تقويمى قوللاندقلىرىنى سويله مكدردر .

هندستانده اورنگزيب اكبرك شمسى تقويمى قالد يروب يرينه ينه قمرى تقويمى قويمشدر . سببى ده مسلمانلرده كى تعصيدردر .

برقاج عصر دن برى ايسه بوتون توركلرده منحصر آقمرى و هجرى تقويم

قوللا نيلمق عادت اولمشدر. بونك ده باشليجه سائق ديندر .

تورك تقويمك آصيل ايكي مهم عالمى وارددر. بونلرك برى « نصير طوسى » ديكرى « اولوغ بك » در . بوايكي ذات تورك تقويمى كاله وارديرمشلردر . نصير طوسى مراغه ده « زييج ايلخانى » يى ، اولوغ بك سمرقنده زييج كرگانى « يى ، محمد بن الخوارزمى » ده « زييج خوارزمى » يى يامشلردر .

اولوغ بكك آصيل آدى « طراغان محمددر » در . بروسه لى قاضى زاده رومى ماوراءالنهره كيتمش ، اوراده تدريس اتده بولونيوردى . اولوغ بك اوندن درس آلمشدر . سمرقنده « كوهك تپه » ده ياپديردينى رصدخانه مشهوردر . بورصد خانه نك طاوان وديوارلرينه كونش ، آي وييلديزلرك مختلف وضعيتلرينى رسم ايتديرمشدى .

قاضى زاده رومى بورصدخانه ده رصدات يامش ، فقط بتيرومه دن اولديكندن اثرينى على قوشجي اكمال ايتمش ، اولوغ بك على قوشجينك يارديميله زييج الوغ بك ، زييج كوركاني ، زييج جديد سلطاني آدلريله مشهور اولان زييجنى ترتيب ايتمشدر . توركلردن بك چوق قوزموغرافلر يقيمش اولوب بونلردن برى ده على قوشجي در . بوذات فاتح زماننده اورتا آسيادق استانبوله كلوب يرلهشمشدر . توركلردن ينه ابوالريحان البيرونى قوزموغرافدر .

وضيقي بويله جه تثبيت ايتدكدن سوكر ا تقويممرك تاريخى وبوحالى مطالعه وتحليل ايديلنججه كورولوركه توركه مخصوص مى واساسلى بر تقويم وارددر . بو تقويمده اوروقلره كوره دورلو ييل ، آي ، موسم . هفته كون آدلري وارددر . سوكرادن سريانى تقويمى وبعض آي آدلري ، داها سوكر ا عرب تقويمى وآي وكون آدلري ، عجم آي وكون آدلري كيرمشدر . حق عربك هيچ علمى اولمايان قرى تقويمى ده كيرمش ودينى بر ماهيته اولارق هر نوع معاملاتمزده مهم رول اوينامشدر . تقويم باشى اولارق ده عربك هجرى سيستمى آليشمشدر . سوكرالى توركيه توركلرنده حكومت ايشلرنده قرى آيك صاحبالنى وضررى آ كلاشيلوب

مالی ورومی دیه دیگر فقط بر آرزوها صحت یاقین بر تقویم یابیلمشدر . بوکا کوره ییل باشی ماژندر . صوک ییللرده روسیه ده کی تورکلر آوروپا تقویمی ، تقویم باشی ، ییل باشی ، ستبر ، دسنبر ، الخ ... کبی آی آدلرینی آلمشلردر . نته کیم مصر مسلمانلارنده ده بوکون بویله در .

اسکی تورک تقویمک آی ، کون آدلرینی تدقیق ایدرسه ک بعضیلرینک ایچنده سریانی ، عرب ، عجم ، حتی لاتین آدلری کورورز . مثلاً تاموز واردر که تموزدر ، میزام واردر که میزان در ، ماوصوم واردر که موسم در . داهاسکیسی صاف تورکجه آدلری حاویدر .

..

اسکی تورک تقویمنده ۱۲ ییلک هر برینک برشیته دلالت ایتدیکنه اعتقاد ایدیلردی . دیوات لغات الترکه کوره اود ییلی حرب ییلیدر ، ناک ییلی یاغمور و بوللق ییلیدر ، ققاغو ییلی بوللق ییلیدر ، تونغوز ییلی فتنه و فساد قارو صوغوق ییلیدر .

بو بایده داهاتفصیلات بولدی . بوتقصیلات سینوبده الله کچن یازمه بر اثرده در اثر صوکرکی صاحبی طرفندن غازی پاشایه تقدیم ایدلمشدر . بو اثرده کوره بو خرافات شویله در :

سیجان ییلنده خسته لق چوق اولور و موسم یاغمورلی کچر . بوللق اولور و برلرده چوق سیجان اولوب اکیتره ضرر ویرر . بویله دوغان چوجق عقللی اولور . صغیر ییلنده خسته لق ، حرب و قیش اولوب صغیرلره خسته لق کلیر . بویله دوغان چوجوق اویون سور و قوتلی اولور . بارس ییلنده قیش ارکن کلوب چابوق کچر . اوجوزلق اولور دوغان چوجق ایچلی اولور . طاوشان ییلنده بوللق اولور ، قیش خوش کچر . اوغراش [حربده] چوق اولور . بو ییلده دوغان ارکک و قیز چوجق عقللی اولور . اولو ییلنده یاغمور چوق ، دوغان چوجوق عقلسز اولور . ییلان ییلنده صووق چوق اولوب حیواناته خسته لق کلیر . دوغان چوجوق بکک قاتینه وارمنی سور . آت ییلنده جنک و صووق چوق حیوانات هلاک اولور . قیش ارکن ، اولو چوق اولور . دوغان چوجوق ده یاوز اولوب کلی قاتیده [هرکسک یاننده] اعتبارلی اولور . قویون ییلنده ا کین چوق ، قیشده چوق اولوب تیز کچر ، اولولره هلاک واقع اولور مؤمنلرخیر ایشله مکه حریص اولورلر

اول ییلده اولان چوجق ارقالیه اوله . میچین ییلده حیوان خسته لی چوق اولوب قوراقلق اولور . میوه لر چوق ، قیش قتی اولور . بوییلده خسته اولانلر صوکنده آبی اولورلر . قادینلره تهله و بکله خسته لق اولور . دوغان چوجق ده آر قانی اولور . طاووق ییلده پک فضله اوجوزلق اولوب ، دوغان چوجق حلیم و سلیم اولور . هرکیم کوریرسه اوکا عاشق اولورلر . لکن بدخویلی اولور . ایت ییلده حیوانات صحتده ارلور . قیش اوزون اولوب حیواناته صوکنده ضرر ایریشیر ، خلقدده خسته لق اولور . بوییلده دوغان چوجق ده سوز طوتماز . دوکوز ییلده چوجقلره خسته لق کلیرمش اما صوکی خیری اولور . اوجوزلق و پک شدتلی قیش اولور .

اولجه ذکر ایتدیکنز ملحمه ده هر آیک مختلف کونلرنده کونش ویا آبی طوتولورسه ، توز ، قوس قزح اولورسه ، کوك قیزاریرسه ، شمشک کوك کورو . لتیسی ، ییلدیرم اولور ، جانوار شکلی کورولورسه ، یاغمور ، دولو یاغارسه ، الح . بونلردن حرب ، قیتلق اولاجنی کبی دلالت ایتدکلی شیلری سویلر ، قل چیقارلمقده در . هر آیه و کونه مخصوص صحت تدیرلری واردر ،

بو کون ملی بر تقویم پامق لازمدر . بو ذاتاً تورکلرده اسکیدن بری موجوددر . بو تقویمی عصری بر صورتده اصلاح ویکی سیسته منه توفیق ایتلیدر . ذاتاً تورک تقویمی غایت قنیدر . ساده صوکرادن کیرن ییل ، آبی ، کون آدلرنده کی اجنبی کله لری آتوب یرلرینه تورکجه لرینی قویملیدر . بونک ایچین ده اولوغ بکی و دیگر زیجاری تدقیق ایتک ، اسکی آدلری بولق و بوتون تورک یوردلرنده کی آدلری طویلامق لازمدر . بوتون بونلرک مختلف اوروقلرده اک چوق مشترک اولانلرینی آملیدر .

بو تقویمده ملی بایراملری ده تثیت ایتلیدر . بویله بر تقویمی عجله میدان کتیرمه من لازمدر . بو خدمتی کوره جک متخصص ذات تورککلک هر کون یادنده یاشار و بلکه ده بو تقویمه اونک آدی آد اولارق ویریلیر .

المزده کی کفایتسز کوردیکم شومعلو . نه بو خصوصده شویله بر تجربه یاپورم :

۱ — تاریخ باشمونی . بللی باشلی اولارق سریانی، عرب یعنی هجری، خریستیان یعنی میلادی باشلانغیچ وارد . ملی تورك تاریخ باشلانغیچ اولارق « ارکنه قوندن چیقیش » یعنی « یکی کون » کی اسکی مهم تورك وقعه لرندن بری آلینبایلر ، فقط عصرک مدنی کتله سنک تاریخ باشلانغیچ ایله بونقطه ده برله شمک علم، صنعت، تجاری معامله و آوروپا ایله بوتون مناسبتلریمز ایچین ضروری اولدیغندن اونلر کی میلادی باشلانغیچ قبول ایتمه مز ضروری اولمشدر ذاتاً بوجوقدن بری مسلمان مملکتلرینده تطبیق ایدلمکده در . بزده ده برقانون ایله قبول ایدلمشدر . علم و آوروپا تجارتی ایله مشغول اولانلر بواختلاقدن دولایي ناصل قاریشیققلر اولدیغنی بیلرلر . بوقاریشیققلی قالدیرمق الک مهم شیدر . آنجق مع التأسف، میلادی باشلانغیچ دینی برماهیق حازدر؛ فقط عملی کارینه نسبتله بونقطه ده اهمیتسزدر .

۲ — ییل دوری . — تورکک ۱۲ ییلدن عبارت دورینی یکی تقویمزه قبول ایتمک پک موافقدر . بو پراتیکده ده کارلیدر . هم بو صورتله تقویمزه تورکک پک مشهور و پک یاییلمش اولان بودورینی ویره رک اونی ملی شکله صوقش اولورز . بو حالده شو آدلرده وبویله بر سه ری اولور :

صیانه ییلی ، صیفیر ییلی ، بارس ییلی ، طارسانه ییلی ، بالیه ییلی ، ییلوه ییلی ، یلقی ییلی ، قریوه ییلی ، مابموه ییلی ، طاروره ییلی ، ایت ییلی ، طوموزییلی .

۳ — ییل باشی . — هجری و قری ییل باشی محرم اولوب علمی هیچ بر قیمتی یوقدر . سریانی و دیگر ییل باشلری ده مرجیح دکلدر . بو کونکی آوروپا ییل باشی کانون ثانی آیدر ومع التأسف دینی ماهیتده در . ملی تورك ییل باشی یکی کون یعنی نوروزدر . حقیقه الک موافق اولانی بودر . چونکه قیش ایله اسکیمش کی اولان کائنات نوروز کونلرنده ایلك بهاره کیره ر . او وقت دنیا یشیلکه بورونور . چیچکلر آچار، هوانک سرتلکی کیدوب طاتلیلاشیر، کائنات یکيله شمش کی بر حال آلیر . هم بونک دولتک مالی ییل باشنه ده یاقینلغی واردر .

عمومی ییل باشی ایله مالی و بوتون ییل باشلرینک ده برلشدیرلمه سی البت چوق منفعتلیدر . کانون ثانی مالی ییل باشنه او یغون دوشمدیکندن آوروپا دولترلرندن بر قسمی مالی ییل باشلرینی بزم نوروزده دوشرو کوتورمشلردر . نته کیم بزمده مارت ایدی و صوک دفعه حزیران یایمق . بونلره رغماً تقویمیزی مدنی تقویم یعنی آوروپا تقویمی کبی یایمق هپسندن مهم اولدیغندن ییل باشی غره غورین تقویمی کبی کانون ثانی ابتداسی یایمق مع التأسف ضروریدر .

۴ — موسملر . — تورکجه موسم آدلری شویله در : یاز، یای، کوز، قیش اکر ییل باشی نوروز اولابیلسه ایدی موسملرده ییل باشی ایله یعنی یاز [بهار] ایله باشلارو منتظماً کیدوب بر ییلک باشی کندیسندن اولکی ییلک قیش موسمه عائد اولمازدی . بهار و بهارات ایله التباسی اولان بهار تعیرلرینی ده آتملی یز .

۵ — آیلر . — تورکجه آی آدلری شویله اولابیلیر :
برنج آی، ایکنجی آی، اوچونچ آی، دردونچ آی، بشینچ آی، آلتینچ آی، یدینچ آی، سکزینچ آی، دوقوزونچ آی، اونونچ آی، اون برینچ آی، اون ایکنج آی .

بو ترتیبده « ینچ » اداتی فرنکارک [embre , Décembre] الح ... [اداتی مقابلیدر .

شویله ده اولابیلیر :
آرام ، کوچوک ، مارت ، آبرول ، مایش ، باشال تاموز ، یدینچ آی ، الح ... بوفرنگ طرزینه اویقمده ایسه ده برنجی ترتیبی قبول ایتمک بجه داها موافقدر .

۶ — هافتا . — تورکجه له شمشدور . بوکله تورک دیلی آهنکنده اویغوندور . ایقا ایدوب بو صورتله یازیلما لی در . هافتا ۷ کوندور .
جمعه ایرنسی ، یازار ، بازار ایرتسی ، صالی ، صالی ایرتسی ، پرشنبه ، جمعه .
براجنبی کله آ تابیلیمک ایچین چارشانبایی قالدیروب موجود اصول موجبجه اونی ایرته ایله افاده ایتمک .

بورسہ یہ عائد و سائر تجارتی و بین الملل معاملہ لردہ حاصل اولان اویغو -
نسزلقلری و اقتصادی ضررلری کیدرمک ایچین بزم جمعی فرنگکارک بازارینه
کتیروب هافتا کونلرینی او صورتله یوروتملیدر . بو کوچ بر شی دکلدر .
یالکیز تورکجه دن باشقه دیلارہ اولاه اولان قاموسلردہ مقابللارک یرلری دکیشدیر -
یلہ جکدر .

۷- کوره ساعت. - تورکلر ۲۴ ساعتک مدتہ « کون » دیرلر . بر
کونک آیدینلق قسمی « کوندوز » قارا کلق قسمی « تون » یاخود « کیجه در .
تورک تقویمندہ کونک باشی کیجه یاریسندن باشلار . بو ابتدایہ « کیجه یاریسی »
یاخود « تون بو چوغی » ، کوندوزک اورتاسنه « زوال » دیرلر . تورک تقویمی
بر کونی ۲۴ مساوی قسمه تقسیم ایتشدیر . بو مساوی قسملردن هر بری
« چاغ » در یعنی چاغ تورکجه ساعت دیمکدر . بو عربجه ساعت کله سی تورکجه نک
آهنک و شیوه سنه اویمامقده در . بناء علیه کون ۲۴ چاغ ، کوندوز ۱۲ ، کیجه
۱۲ چاغدر . بر چاغ ۴ « چهیره ک » در . چاریکی بویله اوقویوب یازمازن
لازمدر . ینہ بر چاغ ۶۰ « که » در . بو اسکی کله یی دیلنزه کوچ کلن دقیقه
یرینه قوللانملی یز .

بو حالده بو اثرک بو بحثی اکمال ایدوب بتیردیکم شو آن بو صورتله ترتیب
ایدیلہ جک اولان ملی تورک تقویمنه کوره شودر :

۱۹۲۶ ، صیغیر ییلی ، اوچونج آی [مارت] ، ۲ نجی کونی ، صالی ،
کوندوز ، چاغ ۷ ، که ۱۰ در . بونی شو صورتله فورموله ایدہرز :

۷، ۱۰ ، صالی ، ۲ ارمونج آی ، صیغیر ییلی ، ۱۹۲۶ .

رضا نور